

PRÁVNÝ STATUS ECAV PO VZNIKU ČSR

Radoslav Hanus, PhD.

V dejinách evanjelictva na území dnešného Slovenska počnúc 17. storočím sa konalo viacero synôd, kedy každá z nich riešila tie najpodstatnejšie problémy jednak cirkvi samotnej a jednak vzťahu cirkvi a štátu daného obdobia. Synoda v Trenčianskych Tepliciach, ktorá zasadala v mesiacoch január a máj roku 1921 a ktorej storočnicu si budeme v roku 2021 pripomínať má v dejinách Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku¹ osobitý význam. Koná sa totiž v dobe po páde monarchie a po skončení prvej svetovej vojny. Následne došlo k prekresleniu hraníc nielen Európy ale predovšetkým k zániku Uhorska v rámci ktorého ECAV stáročia existovala. Po vyhlásení Martinskej deklarácie 30.10.1918, ktorou sa Slováci na základe práva na sebaurčenie prihlásili za život vo zväzku Československej republiky vznikol v ECAV bývalého Uhorska stav právnej neistoty. Na území Slovenska totiž nezostal ani jeden biskup, neexistovalo žiadne vedenie cirkvi, platná ústava a cirkevnoprávne predpisy - o jej organizačnej štruktúre nehovoriac.

Prvý významný krok smerujúci k ustáleniu cirkevných pomerov ECAV na Slovensku v povojnovej Československej republike² sa konal 4. novembra 1919, kedy sa do Liptovského Sv. Mikuláša zišlo množstvo duchovných aj svetských predstaviteľov cirkvi za účelom vyriešenia otázky ďalšieho postupu organizácie cirkevného života. Na tomto zasadnutí sa zúčastnení dohodli na dôležitej otázke – totiž, či v budúcnosti dôjde k zlúčeniu - teda únii protestantských cirkví v ČSR alebo ECAV bude existovať ako *samostatná evanjelická a. v. cirkev na Slovensku v rámci československého štátu*. Jednohlasne sa vyjadrili za samostatnosť cirkvi a odmietli akékoľvek organizačné či teologické unionistické snahy do budúcnosti s inými protestantskými cirkvami. Vyjadrili tak vernosť Augsburgskému vyznaniu a Knihe Svornosti ako vieroučným fundamentom ECAV v ostatných storočiach jej existencie. Osobitným listom požiadali Vavra Šrobára - ministra pre správu Slovenska, aby zvolal oficiálnu poradu popredných predstaviteľov existujúcich seniorátov z čias Uhorska ohľadom riešenia cirkevných pomerov. Porada za zišla 21. januára 1919 v Žiline. „Dr. Vavro Šrobár vymenoval 30-člennú Generálnu radu, ktorá dočasne riadila podľa stanovených zásad administratívu evanjelickej a. v. cirkvi pod predsedníctvom dr. M. Ivanku a dr. J. Janošku v období do dvoch rokov kým bude zvolaná synoda“.³ Táto januárová porada opätovne zdôraznila formou memoranda zásadu neporušiteľnej autonómie ECAV v ČSR na základe čoho „minister Šrobár vydal dňa 30. januára 1919 pod č. 875 nariadenie o dočasných ustanoveniach pre cirkev evanj. a. v. na Slovensku“.⁴ ECAV bola z dôvodu potreby dočasnej organizácie jej vnútorného života rozhodnutím Generálnej rady rozdelená do dvoch dištriktov - administrátorom - biskupom západného dištriktu sa stal Samuel Zoch a dozorcóm dr. Milan

¹ ďalej len ECAV

² ďalej len ČSR

³ VESELÝ, D. Cirkevnoprávny vývoj slovenských evanjelikov. In ONDREJOVIČ, D (eds) Evanjelickej teológie na prahu nového storočia. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline v EDIS, 2001, s. 76.

⁴ JANOŠKA, J. Sriadenie a vývin cirkvi po roku 1918. In RUPELDT, F (eds) Almanach cirkvi Evanjelickej a.v. na Slovensku z rokov 1919 – 1928. Turčiansky SV. Martin : Knižtlačiarstvo Uč. Spol., 1930, s. 27.

Ivanka; administrátorom - biskupom východného dištriktu sa stal Jur Janoška a dozorcem Ján Ružiak. Obdobne boli zvolení administrátori – seniari jednotlivých seniorátov.⁵

Jesenné zasadnutie Generálnej rady v roku 1919 prijíma ďalšie kroky smerujúce od provizórneho povojnového riadenia cirkvi k zvolaniu synody ECAV na Slovensku ako jej najvyššieho zákonodárneho orgánu. Zriaďuje 8 – členný výbor, ktorý promptne - už na januárovom zasadnutí v Modre (21. januára 1920) predkladá konkrétne smernice na vypracovanie návrhu budúcej ústavy ECAV na Slovensku a rieši tak detailne jej právny podklad. Významne sa v týchto úvodných pred-synodálnych prípravných návrhových dokumentoch obsahovo angažoval biskup Samuel Zoch. Udalosti tak mohli nabrat' rýchly spád. „Generálna rada 30. septembra 1920 návrh prípravného výboru prerokovala a rozhodla sa zvolať do Trenčianskych Teplíc a Trenčína na 18. januára 1921 synodu.“⁶ Zároveň na tomto zasadnutí v Turčianskom Sv. Martine stanovila termín – 30. november 1920 – do ktorého majú byť zvolení tzv. synodálni vyslanci.⁷ Zasadnutia synody sa konali od 18. januára do 4. februára a následne ešte 23. a 24. mája 1921.

Zasadnutie synody prakticky začalo deň vopred 17. januára 1921, kedy bola slávnostne otvorená na Službách Božích v chráme v Trenčíne. Slovo Božie na text Jud 17,21 kázal biskupský administrátor východného dištriktu dr. Jur Janoška. V kázni dal dôraz aby *práca synody bola založená na viere v Ježiša Krista a vedená v duchu lásky a svornosti*. Večeru Pánovu prislúhuoval biskupský administrátor západného dištriktu Samuel Zoch. Po modlitbe a príhovore zastupujúceho generálneho dozorca dr. Milana Ivanku, nasledovali príhovory členov vlády, župy a hostí. Ako prvý sa prihovoril minister pre správu Slovenska dr. Mičura, ktorý zároveň vystúpil aj ako zástupca prezidenta a vlády slovami: „Poverila ma vláda republiky, aby som ju zastupoval na tejto synode. Oceňujem historickú chvíľu evanjelikov na Slovensku, ktorí sa po prvý raz zišli na vlastnom cirkevnom sneme, aby zriadili a stabilizovali svoje cirkevné veci podľa nových pomerov v novej štátnej forme a nových zásad štátnej politiky.....Demokratická forma republiky je v súhlase s tradičným starým duchom a s demokratickým zriadením evanjelickej cirkvi..... S radosťou som prišiel na synodu ako zástupca vlády a radosť moja je spoločná s radosťou všetkých účastníkov synody, veď je ona novým krokom ku konsolidácii Slovenska, keď evanjelická cirkev na Slovensku vstúpi na definitívnu cestu svojej administrácie.....Evanjelická cirkev bola dlhé časy útočiskom našej materskej reči a zachovala našu inteligenciu až do chvíle, keď slnko slobody zasvietilo. Z histórie nemôže vymiznúť čo ona vykonala pre slovenský národ.“⁸ Jeho príhovor tak vyvolal mimoriadne pozitívny ohlas nielen medzi synodálmi ale aj medzi celou evanjelickou verejnosťou. Synodálov pozdravili následne aj zástupca ministerstva školstva a osvety dr. Folprecht; trenčiansky župan Bellai; Predsedníctvo Synodného výboru českobratskej cirkvi evanjelickej či biskup dištriktu reformovanej cirkvi v Rimavskej Sobote Štefan Czinke. Po príhovoroch nasledovala oficiálna časť úvodného rokovania synody - voľba predsedníctva, zriadenie jednotlivých výborov synody (školský, administratívny, hospodársky, právny) a voľby ich zástupcov. Za predsedu bol zvolený dr. Jur Janoška spolu s dr. Vladimírom Fajnorom; podpredsedami sa stali Pavel Sekerka, Albert Kübecher, dr. Ján

⁵ Podrobne pozri ďalej: Cirkevné listy (ďalej CL), august – september 1919, roč. XXXIII., č. 8–9, s. 197–200: Zo zasadnutia generálnej rady a CL, 1921, roč. XXXV.

⁶ ŽILÁK, O. Dejiny ECAV na Slovensku v rokoch 1918 – 1948. In Uhorskai, P.; ALBERTY, J (eds) Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry III. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2002, s. 113.

⁷ Podrobne: Ústredný archív ECAV na Slovensku, Bratislava. Fond: Zbierka zápisníc dištriktuálnych konventov. Zápisnica o zasadnutí generálnej rady z roku 1920, bod č. 9.

⁸ ŠKROVINA, O. Prvé zasadanie synody evanj.a.v.cirkve na Slovensku. In CL. 1921, roč. XXXV., č. 1-3, s. 46-47.

Vanovič a dr. Milan Ivanka; za zapisovateľov boli určení Otto Škrovina, Cyril Bodický, Emerich Varga, dr. Bohuslav Klimo, dr. Otokár Jamnický a Fridrich Dérer; ako hospodár pokladník bol zvolený Vladimír Jurkovič spolu s dr. Karolom Štúrom.

Celý priebeh rokovania synody bol iste z nemalej časti ovplyvnený aj množstvom problémov z rozmedzia rokov 1919 až 1921, ktoré cirkev sprevádzali od založenia nového štátneho útvaru – ČSR. Okrem už spomínanej základnej problematiky – teda otázky doslovného novo-zriadenia ECAV na Slovensku v ČSR, stála pred synodálmi aj otázka udržania jednoty evanjelickej cirkvi na danom území. Nemeckí a maďarskí veriaci mali totiž problém uznať stav novej povojnovej reality po rozpade Uhorska a s teda ich ochota začleniť sa do zväzku novovznikajúcej ECAV bola aspoň v úvodných rokoch minimálna. Svedčí o tom i fakt, že cirkevné zbory Šamorín a Komárno ostali ešte niekoľko rokov mimo zväzku ECAV a nemeckí veriaci – hoci nakoniec ostali vo zväzku ECAV na Slovensku – v roku 1923 konštituovali vlastný tzv. nemecký bratislavský seniorát. Ďalším problémom bola otázka vzťahu cirkvi a štátu v povojnovej republike či rozluky cirkvi a štátu. Synodáli si museli byť vedomí, že táto otázka bude položená na stôl v najbližšom období. Problémy sa vynárali v oblasti školstva, kedy sa cirkev okrem dvoch gymnázií v Kežmarku a Prešove musela vzdať všetkých stredných škôl v prospech štátu (s výnimkou ľudových) a čo viac – otázka zriadenia a budúcej formy vysokoškolskej teologickej ustanovizne pre výchovu budúcich novokňazov nebola ani v základoch vyriešená. Následné hospodárske aj personálne problémy povojnovej ECAV však nijak nebránili masívnemu rozvoju jej vnútromisijnej a sociálnej práce, ktorú cirkev začala organizovať prakticky okamžite po synode v Trenčianskych Tepliciach.⁹ Synodou novozriadená evanjelická cirkev tak verejne dokazovala, že v spoločnom štáte Slovákov a Čechov nie je zbytočným elementom či spoločensky a verejne bezobsažnou organizáciou.

Sumarizujúc môžeme tvrdiť, že význam synody a jej kánonov v dejinách evanjelictva je predovšetkým v skutočnosti, že ako prvá synoda po rozpade monarchie prijala novú cirkevnú Ústavu slovenských evanjelikov augsburského vyznania v ich novodobej histórii. Stala sa tak na najbližších niekoľko rokov základným právnym a zároveň právne – teologickým dokumentom ECAV v novovzniknutej ČSR. Dr. Ján Vanovič podáva nasledovnú dobovú charakteristiku Ústavu: „Ústava Cirkvi ev. a. v. na Slovensku je súhrnom všetkých zákonných pravidiel, ktoré do Trenčianskych Teplíc zvolaná prvá synoda cirkvi vo svojich zasadnutiach uzniesla, ktoré sa na zriadenie, spravovanie, hospodárenie, súdnictvo cirkvi, na práva a povinnosti cirkevných úradníkov, na práva a povinnosti údov cirkvi, slovom na všetky právne pomery vonkajšieho života cirkvi vzťahujú.“¹⁰ V charakteristike daného základného zriaďujúceho dokumentu cirkvi pokračuje ďalej konštatovaním, že je pre *všetkých* *záväzná* – nielen pre členov cirkvi, ale aj pre *neevanjelické necirkevné úrady*. Tieto právne konštatovania vyplývajú z faktu, že jednak bola nakoniec odsúhlasená všetkými zástupcami seniorátov a cirkvi - tak slovenskej, nemeckej ako maďarskej národnosti (aj napriek ich počiatočnému nesúhlasu ako sme uviedli v príspevku vyššie), ako aj z faktu, že jej ustanovenia boli vládou a štátom riadne potvrdené a v Zbierke zákonov a nariadení uverejnené. Teda - nadobudla charakter verejného zákona vzťahujúceho sa na všetkých členov ECAV a „štátne úrady sú povinné v prípade potreby dať svoju výkonnú moc na uplatnenie jej ustanovení a tak i všetkých nariadení a súdnych výrokov, ktorí administratívne

⁹ Začali vznikať rôzne fondy na podporu cirkevných ustanovizní a kňazov – tzv. Podporný, Bytový a Pomocný fond; vznikali začali charitatívne ústavy, sirotince, starobínice, ústavy pre chudobných etc...

¹⁰ VANOVIČ, J. Ústava Cirkvi ev.a.v. na Slovensku. In RUPELDT, F (eds) Almanach cirkvi Evanjelickej a.v. na Slovensku z rokov 1919 – 1928. Turčiansky SV. Martin : Knižtlačiarstvo Úč. Spol., 1930, s. 36.

vrchnosti a súdy cirkvi našej v zmysle tejto Ústavy vynesú.“¹¹ Faktograficky ešte spresníme, že jej text, ktorý bol - ako sme o pár riadkov vyššie uviedli - schválený vládou a predostretý Ministerstvom pre správu Slovenska 10. mája 1922, podpísal minister pre správu Slovenska dr. Mičura pod číslom 6534 15. mája 1922 a uverejnená bola v Zb.zákonov a nariadení pod číslom 61/1923. Obsahovo je rozdelená do 395 paragrafov a tematicky na desať následných samostatných častí:

- I. Všeobecné ustanovenia
- II. Voľby a volebné právo
- III. Územno-správne rozdelenie ECAV na dištrikty, senioráty a cirkevné zbory
- IV. Cirkevná správa
- V. Zákonodárstvo a synoda
- VI. Školstvo a výchova mládeže
- VII. Cirkevné hospodárstvo
- VIII. Súdnictvo
- IX. Cirkevno-zborová disciplína
- X. Prechodné ustanovenia

Zo zásad cirkevnej samosprávy ECAV v ČSR v zmysle jej prijatej Ústavy je potrebné zdôrazniť zásadu cirkevnej autonómie v danej otázke. Znamená to, že cirkev v rámci platných zákonov ČSR má právo slobodne riadiť a upravovať svoje vnútorné právne a teologické záležitosti *in sacris et in circa sacra*. Táto zásada (*in sacris*) v preklade hovorí, že cirkev autonómne prijíma všetky zásady svojej vierouky, mravouky či charakteru bohoslužieb; cirkevného školstva a disciplíny. V súdnictve, zákonodarstve a a v cirkevnej správe si zároveň samostatne prijíma právne úpravy a vlastné zákony (*circa sacra*). Vo *Všeobecných ustanoveniach ústavy cirkvi Evanjelickej a. v. na Slovensku* samú seba pokladá za *právne zriadené bratské spoločenstvo veriacich uznávajúc Ježiša Krista za jej hlavu; ďalej sa pokladá za člena všeobecnej kresťanskej cirkvi ako Duchom Svätým povolaneho a zhromaždeného spoločenstva veriacich v jedného Boha skrze Ježiša Krista* a následne sa obsahovo teologicky vymedzuje ako *cirkev patriaca do kruhu cirkvi reformácie, ktorá uznáva nezmenené Augsburské vyznanie a všetky v Knihe Svornosti obsiahnuté symbolá za najvernejší výklad Písma Svätého ako jediného pravidla viery a života*.¹² Je zriadená podľa synodálno-presbyteriálnych zásad kedy vo všetkých stupňoch cirkevnej správy (zbor, seniorát a dištrikt) rozhodujú presbyterstvá a konventy riadené zásadou tzv. dvojitého predsedníctva (kňaz-zborový dozorca; senior-seniorálny dozorca; dištriktuálny biskup-dištriktuálny dozorca; generálna cirkev: starší biskup-generálny dozorca). Takéto predsedníctvo historicky ukotvené v zásadách cirkevnej správy už na synode v Pešti v závere 18.storočia má byť prejavom parity duchovných a laikov v správe cirkvi reflektujúc tak reformačné učenie o všeobecnom kňazstve všetkých pokrstených. Hlasovať na zborovom konvente má právo každý - cirkevnú daň platiaci člen zboru.

Za základ cirkevnej organizácie Ústava ECAV pokladá cirkevný zbor, z ktorého – prostredníctvom prijatých uznesení konventu - pramení všetka moc v cirkvi. Vyjadruje tak myšlienku, že cirkev ako spoločenstvo veriacich je *vo veriacich* - a - prostredníctvom veriacich zhromaždených v zborovom spoločenstve koná svoje dielo. V správe cirkvi platí ďalej tzv. *zásada postupnej reprezentácie cirkevných zborov* zdola nahor až po najvyšší stupeň cirkevnej samosprávy. Ako zaujímavosť uvedieme, že predstavitelia najvyšších úradov

¹¹ JANOŠKA, J. Synoda roku 1921. In RUPELDT, F (eds) Almanach cirkvi Evanjelickej a.v. na Slovensku z rokov 1919 – 1928. Turčiansky SV. Martin : Kníhtlačiarsky Úč. Spol., 1930, s. 32.

¹² Pozri ďalej: Ústava cirkve evanjelickej augšpurského vyznania na Slovensku. Bratislava 1922.

v rámci cirkevnej správy – teda biskupi a dozorcovia (i keď o tom Ústava ECAV doslovne nehovorila) boli volení doživotne. Dôvody boli uvádzané tieto: stáročná tradícia a prax evanjelickej cirkvi v Uhorsku, čiastočný episkopalizmus (teda biskupské riadenie) evanjelictva v dobách Uhorska a dôraz na biskupskú dôstojnosť, ktorá má napomáhať k udržiavaniu apoštolského poriadku v správe cirkvi. Živú diskusiu vyvolala aj otázka postavenia úradu generálneho biskupa – konkrétne – či bude volený ako samostatný biskup alebo jeho úrad bude vykonávať starší biskup z dvoch zvolených dištriktuálnych biskupov. Bola prijatá zásada, že citujem *nateraz*¹³ nebude volený ako samostatný biskup ale popri zvolenom generálnom dozorcovi bude úrad a postavenie generálneho biskupa zastávať hodnostne starší dištriktuálny biskup. Cirkev bola konečne právoplatne rozdelená (ako to už z textu príspevku vyplýva) do dvoch dištriktov – vo východnom dištrikte bolo zriadených 9 seniorátov a 158 zborov a v západnom dištrikte 8 seniorátov a 148 zborov. V roku 1922 po potvrdení Ústavy vládou ČSR boli vykonané voľby predsedníctiev generálnej cirkvi, dištriktov a seniorátov. Za biskupa východného dištriktu bol zvolený Jur Janoška, ktorý ako starší zastával aj úrad generálneho biskupa a za dozorcú Ján Ružiak; za biskupa západného dištriktu bol zvolený Samuel Zoch a za dozorcú Ľudovít Šimko. Do funkcie generálneho dozorcú bol zvolený Ján Vanovič. Slávnostná inštalácia biskupov a dištriktuálnych dozorcú sa konala 22. októbra 1922 v Liptovskom Sv. Mikuláši a generálneho dozorcú 29. novembra 1922 v Modre.

Inštaláciou predsedníctva dištriktov a generálnej cirkvi po ustanovujúcej synode v Trenčianskych Tepliciach bol završený proces konštituovania a konsolidácie ECAV v jej novodobej histórii v rámci ČSR.

Zoznam použitej a citovanej literatúry

AUTORSKÉ ČLÁNKY Z NOVÍN, ČASOPISOV A ZBORNÍKOV

- [1] JANOŠKA, J. Sriadenie a vývin cirkvi po roku 1918. In RUPELDT, F (eds) Almanach cirkvi Evanjelickej a.v. na Slovensku z rokov 1919 – 1928. Turčiansky SV. Martin : Kníhtlačiarsky Úč. Spol., 1930
- [2] VANOVIČ, J. Ústava Cirkvi ev.a.v. na Slovensku. In RUPELDT, F (eds) Almanach cirkvi Evanjelickej a.v. na Slovensku z rokov 1919 – 1928. Turčiansky SV. Martin : Kníhtlačiarsky Úč. Spol., 1930,
- [3] VESELÝ, D. Cirkevnoprávny vývoj slovenských evanjelikov. In ONDREJOVIČ, D (eds) Evanjelickej teológie na prahu nového storočia. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline v EDIS, 2001
- [4] ŠKROVINA, O. *Šematizmus cirkvi evanjelickej augšp. vyznania na Slovensku*. Turčiansky Svätý Martin : Nákladom cirkvi evanj. augšp. vyzn. na Slovensku, 1924
- [5] ŠVORC, P. Slovenskí evanjelici v prvých troch desaťročiach 20. storočia. In DANIEL, D. (ed.) *Evanjelici a evanjelickej teológie na Slovensku*. Bratislava : EBF UK v Bratislave, 1999
- [6] ŽILAK, O. Dejiny ECAV na Slovensku v rokoch 1918 – 1948. In Uhorskai, P.; ALBERTY, J (eds) *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry III*. Liptovský Mikuláš : Transcius, 2002

PRAMENE, ARCHÍVNE FONDY

1. Ústredný archív Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku. Fond: I.14 Najdôležitejšie dokumenty.
2. Ústredný archív Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku. Fond: Ústredné orgány ECAV na Slovensku.

¹³ Pozri: ŠKROVINA, O. Prvé zasadanie synody evanj.a.v.cirkve na Slovensku. In CL. 1921, roč. XXXV., č. 1-3, s. 54.

3. Ústredný archív Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku. Zbierka zápisníc dištriktuálnych konventov.
4. Ústava cirkve evanjelickej augšpurského vyznania na Slovensku. Bratislava 1922.

PERIODIKÁ

1. Cirkevné listy, ročník XXXIII., 1919, č. 8 a 9
2. Cirkevné listy, ročník XXXV., 1921, č. 1 a 3